

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Б. В. ГАЛОВСЬКИЙ

Зміни, які відбулися у нашій країні, спричинили переоцінку колишніх цінностей і моральних орієнтацій. Різноманітні партії, фракції, організації, релігійні концепції, національні об'єднання пропагують свої, нерідко протилежні одна одній цінності. Спостерігається також невинуватана поспішність у запереченні традиційних цінностей, які склалися віками в суспільстві. В результаті велика кількість студентської молоді влилася у нову систему суспільних і міжособистісних відносин в умовах ринку. Значне місце у структурі ціннісних орієнтацій посідають гуманістичні цінності, в основі яких є ставлення до людини та продуктів її діяльності.

Однак реалії сьогоdnішнього життя, ринкові орієнтування, які ґрунтуються на законах попиту і пропозицій, інколи не тільки не сприяють, але й деформують саме поняття гуманістичні цінності. Нерідко ринкові відносини переносяться на рівень людських етичних ставлень, коли інша людина розглядається як товар. Такі явища породжують надмірний раціоналізм, практицизм, деформують моральні якості особистості. У зв'язку з цим виникає гостра потреба у зосередженні зусиль усіх соціальних інститутів на пропаганді та утвердженні гуманістичних цінностей. Вагома роль у такому процесі належить навчальним закладам. Їх специфіка покликана посприяти тому, щоб гуманістичні ідеї стали ціннісними орієнтаціями студентської молоді.

Наукові засади для розуміння гуманістичних цінностей, їх соціальної та особистісної значущості закладені класичною філософією, особливо такими яскравими її представниками, як Сократ, Епікур, Лукрецій, Демокріт, Аристотель і давньоримські стоїки.

Гуманістичні ідеї античності знайшли свій розвиток у філософії й педагогії Відродження, представниками якої є Т. Кампанелла, М. Монтель, Т. Мор, В. де Фільтре, Ф. Рабле, Е. Роттердамський та ін. У центрі уваги педагогічних дій вони поставили культ життєрадісної, гармонійно розвиненої людини, яка вміє цінувати життя і насолоджуватися ним. Педагоги-гуманісти заперечували все те, що заважало духовній свободі людини. Пізніше ці ідеї отримали своє подальше наукове обґрунтування у працях цілої низки вітчизняних і зарубіжних філософів, психологів та педагогів.

У класичній педагогії ідеї гуманістичного виховання активно розроблялись такими відомими науковцями, як П. Блонський, Г. Ващенко, П. Каптерев, А. Макаренко, М. Монтессорі, Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Проте, незважаючи на особливу значущість цієї проблеми, з різних як об'єктивних, так і суб'єктивних обставин, вона ще не знайшла достатнього висвітлення у вітчизняних наукових дослідженнях.

З огляду на це, **метою статті** є розгляд особливостей виховання гуманістичних цінностей у студентської молоді на сучасному етапі.

Прогресивною тенденцією розвитку сучасної школи є пошуки шляхів гуманізації педагогічного процесу, насамперед, стосунків між усіма його учасниками. Основу цієї тенденції становить перехід людського суспільства до ідей гуманізму.

У науковій літературі існують різні підходи щодо визначення поняття „гуманізм”:

1. Гуманізм – це особливий тип світогляду, в основу якого покладено переконання в безмежності людських можливостей та здібностей до самовдосконалення, прагнення свободи й захисту особистої гідності, використання права людини на щастя та задоволення її потреб, інтересів, гарантованих безпосередньо суспільством [6, с. 39].

2. Гуманізм – історично змінна система поглядів, яка визначає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей [7, с. 12].

Сьогодні поняття гуманізм трактується як система поглядів, яка містить „визнання абсолютної гідності людини, що завжди має бути метою, але ніколи не засобом лише для досягнення якоїсь мети” [2, с. 58].

Актуальною на сьогодні є проблема впровадження гуманістичних принципів виховання і навчання в освітній процес навчальних закладів. Тому на перший план виходять новітні ідеї гуманістичної педагогіки та гуманістичної психології. Філософсько-ідеологічна орієнтація гуманістичної педагогіки близька до ідей педоцентризму, нового виховання і „прогресивізму”.

Поняття „гуманізація освіти” визначається як організація навчального процесу, яка спрямована на розвиток особистості, що передбачає формування у неї механізмів самовиховання і самонавчання

шляхом задоволення її базових потреб: у психологічно комфортних міжособистісних відносинах і соціальному статусі; у реалізації свого творчого потенціалу: в пізнанні ставлення до своїх індивідуальних когнітивних стратегій [3, с. 111].

Проблемі гуманізації системи освіти приділяють багато уваги як зарубіжні, так і вітчизняні педагоги та психологи: Р. Батищева, М. Бахтіна, А. Богданова, Л. Виготський, В. Вернадський, А. Зінов'єва, Е. Ільєнкова, М. Мамардашвілі, Г. Щедровицький, Е. Юдіна та ін. [3].

Гуманістичне виховання сьогодні – одне з провідних стратегічних завдань виховання людини, молоді зокрема, незалежно від політичних, етичних й інших відмінностей. Усе це залежить від моральної свідомості людей, їхніх почуттів, особливо таких, як совість, справедливість, гідність, а також їхніх вчинків, їхньої повсякденної гуманної діяльності. Принцип гуманізації виховання передбачає створення умов для формування кращих якостей та розвитку здібностей людини, розкриття джерел її життєвих сил; гуманізацію взаємин між вихователями і вихованцями, постановку виховання в центр навчально-виховного процесу, повагу до особистості, її гідності, розуміння її запитів, інтересів, довіри до неї; формування щирої, доброзичливої, милосердної людини [4, с. 26–28].

Формування життєвих цілей, планів – характерна риса ранньої юності. Життєвий план виникає, з одного боку, в результаті узагальнення цілей, котрі ставить перед собою особистість, як наслідок побудови „піраміди” її мотивів, становлення усталеного ядра ціннісних орієнтацій, які підпорядковують собі поодинокі прагнення, що минають; з іншого боку – це результат конкретизації цілей і мотивів. Із мрії, де все можливо, та ідеалу як абстрактного взірця, котрого іноді не можна досягти, поступово вимальовується більш чи менш реалістичний, орієнтований на дійсність план діяльності. Безпосередній вплив на життєві цінності особистості справляють цілі та інтереси суспільства, ідеологічні установки, моральні й правові норми, соціальні цінності.

Перед системою освіти, в тому числі і вищою педагогічною, постає необхідність пошуку нових та модернізації існуючих підходів до організації й змісту освітнього процесу. Адже загальновідомо, що майбутнє суспільства виховується за шкільною партою та на студентській лаві, саме тут закладаються підвалини міцної держави. За всіх часів наука й освіта керувалися системою цінностей, які були сформовані всім попереднім розвитком загальнолюдської культури. У період змін у світі науки і соціальних відносин колишні цінності зазнавали значного коригування, окремі з них замінювалися новими, що істотно впливало на мету, завдання й зміст освіти, методи навчання і виховання. Саме тому актуалізуються проблеми гуманізації, гуманітаризації та демократизації освітнього процесу як провідних принципів реалізації ціннісного підходу до навчання. На наше переконання, для сучасних навчальних закладів ці принципи мають стати пріоритетними.

Вищі навчальні заклади працюють на перспективу, їх випускники покликані утверджувати загальнолюдські та національні морально-духовні цінності. Вони мають усвідомлювати, що наукові знання, найновіші виробничі технології мають сенс лише за умов, коли вони спиратимуться на високий рівень морально-духовної вихованості їх носіїв. Науково-технічний прогрес уже багато в чому завинив перед людиною. Кожен фахівець повинен розуміти, завчасно передбачати, якою мірою нові наукові відкриття, технології будуть сприяти людському розвитку, чи не зашкодять вони фізичному та психічному здоров'ю жителів землі. Тому важливими напрямками ефективної діяльності вищих навчальних закладів є демократизація, гуманізація й гуманітаризація навчально-виховного процесу, органічне поєднання в ньому національного та загальнолюдського начал. Вимоги принципу гуманізації мають реалізовуватись на всіх ділянках „навчально-виховного поля” вищого навчального закладу. Одночасно необхідно забезпечувати умови для морально-духовного, фізичного, трудового й естетичного виховання. Воно здійснюється безпосередньо через зміст навчального матеріалу і організацію студентів на навчальну діяльність [1].

Важливе місце у системі гуманістичного виховання студентської молоді повинна також займати турбота про здоров'я майбутніх фахівців. Адже здоров'я людини – це та фізична основа, на якій базуються всі інші добродієності. Особливо відчутною є потреба нинішнього студентства в отриманні психологічної допомоги. Збільшення обсягів навчального навантаження, зростання частки самостійної роботи, комп'ютеризація, індивідуалізація і диференціація навчання, застосування новітніх методів контролю знань відчутно збільшують навантаження на психічну сферу студента, викликаючи перевтому, психологічний дискомфорт, захворювання. Значна частина студентів вимушена брати академічні відпустки за станом здоров'я. Як правило, це трапляється зі студентами третіх-четвертих курсів. Найчастіший діагноз – вегетосудинна дистонія, анемії, ендокринні захворювання, неврози [5].

Піклуючись про піднесення особистості, її величі на позиціях гуманізму, не можна обмежуватися лише турботою про фізичне здоров'я студентів. Не менш важливий чинник у цьому процесі – психологічне здоров'я. Коли воно нестійке, порушене, виховні зусилля педагогів часто виявляються марними.

Одним із чинників гуманізації навчального процесу в педагогічному навчальному закладі є, на наш погляд, саме високий рівень психологічної компетентності соціальних працівників, яка є складовою їхньої загальної психологічної культури. Встановлено, що недостатній рівень психологічних

знань є причиною багатьох помилок та недоліків у роботі педагогів. Сюди належать і перебільшення ролі пам'яті у процесі навчання поряд із недооцінкою мислення, і недемократичний стиль спілкування, який є причиною різноманітних ускладнень у взаєминах з вихованцями, і наявність стереотипів у сприйманні та оцінюванні тих, хто навчається.

Значна роль у попередженні й подоланні конфліктів між усіма суб'єктами педагогічної діяльності належать також соціальному працівнику. Самопочуття, переживання, формування самооцінки студента перебувають у прямій залежності від особливостей взаємодії соціального працівника із студентами, від стилю педагогічного керівництва, від того, які засоби, способи, прийоми використовуються фахівцем у процесі діяльності і спілкування, і від того, які групи цінностей закладені у змісті його професійної діяльності:

- цінності, які відображають специфіку професійної діяльності, альтруїстичного характеру (допоможи іншому, який потребує твоєї підтримки);

- цінності етичної відповідальності перед професією (соціальний працівник захищає гідність і цілісність професії, дотримується й примножує етичні принципи, норми, знання та місію соціальної роботи, яка, як і інша галузь знань, перебуває у процесі постійного розвитку й збагачення тощо);

- цінності, пов'язані з потребами самореалізації, самоствердження і самовдосконалення особистості соціального працівника та досягнення професіоналізму діяльності.

У формуванні патріотизму в студентській молоді соціальні працівники спільно з іншими фахівцями повинні проводити екскурсії історичними місцями рідного краю, ознайомлювати молодь із побутом населення різних регіонів, усього українського народу; ознайомлювати з матеріалами краєзнавчого, етнографічного, художнього музеїв, музею української культури і побуту, виставок народних майстрів тощо.

Використання у виховному процесі історико-культурної спадщини збагачує студентську духовність, культуру, моральність і сприяє формуванню національної у свідомості та патріотичних рис. Звідси, критерієм сформованої національної самосвідомості будуть виступати наявні базові, національні, громадянські цінності особистості, цінності сімейного й особистого життя, якими майбутній фахівець повинен керуватись у житті і у професійному становленні.

В свою чергу зауважимо, що ефективність морального виховання визначають такі чинники:

- створення у вищому навчальному закладі сприятливого психологічного клімату, поваги до моральних норм, правил людського співжиття;

- відповідність змісту морального виховання його меті й рівню морального розвитку студентів, особливостей їхнього майбутнього фаху;

- своєчасне вжиття виховних заходів, акцентування уваги на запобіганні аморальним явищам у студентському середовищі;

- підтвердження декларованих педагогами моральних принципів їхньою моральною практикою, яка б відповідала найвищим критеріям моральності.

Таким чином, усі вищезазначені думки дають підставу зробити висновки про те, що використання провідних принципів організації освітнього процесу: гуманізації, гуманітаризації та демократизації поряд із класичними дидактичними й методичними принципами (доступності, наочності, зв'язку теорії з практикою, професійної спрямованості тощо) є необхідною передумовою ціннісного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі України, який сприяє забезпеченню можливостей найбільш повної самореалізації кожної молодої особистості в усіх сферах життєдіяльності, у тому числі і в опануванні обраної професії соціального працівника на рівні вимог постіндустріального суспільства ХХІ ст.

Перспективами подальших досліджень є розробка, обґрунтування та експериментальна перевірка соціально-педагогічних засобів діяльності фахівців соціальної сфери з формування гуманістичних цінностей у студентів.

Список використаної літератури:

1. Воспитательный процесс в высшей школе : его эффективность (социологический аспект) / Е. А. Якуба, В. И. Арбенина, А. И. Андрущенко и др. – К. : Высш. шк. Главное издательство, 1988. – 275 с.
2. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : [підручник]. / А. Й. Капська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
3. Каптерев П. Ф. Педагогічна психологія / П. Ф. Каптерев. – СПб., 1983. – 658 с.
4. Лавриненко О. Формування гуманістичних цінностей – важливий аспект виховання молодших школярів / О. Лавриненко. // Рідна школа. – 2004. – № 7 – 8. – С. 26 – 28.
5. Психологія : [підручник] / Ю. А. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; [за ред. Ю. А. Трофімова]. – 3-тє вид., стереотип. – К. : Либідь, 2001. – 560 с.
6. Словарь по гуманитарной экологии / В. Е. Борейко, Н. В. Морохин. – К. : Эколого-Культурный Центр, 2001. – 96 с.
7. Філософський енциклопедичний словник. – М., 1983. – 130 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук О. М. Василенко